

egy (!) nyugatról szóló, az ágostoni misztikát tárgyaló (7.), majd a hagyományfolyamot Dénessel lezáró (8.) fejezetet olvashatunk. A gondolatmenet ezzel tulajdonképpen zárult, hiszen az Areopagitával bemutatásra kerültek a misztikus teológia fontosabb állomásai. Meglepetésünkre azonban egy következő fejezetben Keresztes Szent Jánosról olvashatunk; itt Louth a lélek sötét éjszakájáról szóló jánosi tanításában próbálja meg kimutatni a patrisztikus örökség nyomait.

A mű utolsó fejezete (10.) az egész kötet megértése szempontjából alighanem a legfontosabb. Itt kerülnek ugyanis utunkba azok a vallástudományi és filozófiai pozíciók, melyek Louth gondolatmenetét valójában szervezik. Ameddig ugyanis R. Zaehner a misztika univerzalitását hirdette, addig A.-J. Festugière, a hellenisztikus gondolkodás kiváló szakértője a patrisztikus misztika eredetiségét vitatta el. Louth, úgy tűnik, velük kel szellemi birokra, amikor könyvének hangsúlyait a speciálisan keresztény jellegzetességekre és a filozófiai teóriától való megkülönböztető jegyekre helyezte. Ezzel gondolkodásának fókuszába kimondatlanul is a különbségek (misztika – keresztény misztika, filozófia – kereszténység, Ágoston – keleti ortodoxia stb.) kerültek. Amennyiben a gyakran didaktikusra sikerült differenciák hangsúlyozását a mű előnyének tartjuk, úgy nem fogunk sajnálkozni afölött, hogy az elemzés időnként mintha elsiklott volna a hagyomány korábbi (filozófiai) és későbbi (keresztény) alakzatai közötti szubtilis organikus kapcsolatok, azonosságok kimutatása fölött.

Mindent mérlegre téve aligha mondhatok mást, mint hogy hálás vagyok a Karmelita Nővéreknek. Hiánypótló fordítás látott napvilágot, mely hasznos orientációs pont lesz a misztika történetét tanulmányozó érdeklődők számára.

Szeiler Zsolt

Miroslav Volf – Matthew Croasmun: *Fort the Life of the World. Theology That Makes a Difference*

Brazos Press, Grand Rapids – Michigan, 2019, *Theology for the Life of the World*

Évtizedek óta eldőlt, hogy a teológia élvonalbeli művelése korunkban az angolszász világban zajlik. A most recenzált könyv két szerzője is ebből a világból érkezik. A Yale Egyetem oktatói szoros munkatársi közösséget alkotnak a Yale Center for Faith and Culture intézményében. Miroslav Volf, az intézet alapítója és vezetője eredetileg Horvátországból származik, és teológiai tanulmányainak fontos állomása volt Tübingen, ahol Jürgen Moltmann volt a doktori témavezetője, ezt követően bontakozott ki az Egyesült Államokban az oktatói munkája. Mára a legismertebb észak-amerikai teológusok egyike, elsősorban szisztematikus kérdésekkel foglalkozik. Matthew Croasmun tősgyökeres amerikaiként minden egyetemi és doktori tanulmányát a Yale-en végezte, kutatásai elsősorban az Újszövetség teológiáját járták körül eddig, illetve lelkipásterként is szolgált New Haven városában. Személyük azért is lehet kiemelten fontos, mert a könyv műfaját a szerzőpáros nem hagyományos értekezésként, hanem olyan „teológiai kiáltványként” jelölte meg (7.), amely hangsúlyosan épít személyes tapasztalataikra.

És valóban, a szokatlan műfajú, gyönyörűen kimunkált szöveg egyszerre provokatív a problémafelvetéseiben és proaktív a teológiai válaszaiban. Nem kevesebbet ismer el, mint a tág értelemben vett akadémiai és gyakorlati teológia, egész pontosan a napnyugati keresztény teológia elnyúló és életveszélyes krízisét a harmadik évezredben. Az ezzel a ténnyel való szembenézésre hívja meg a teológia professzionális művelőit a dialógus első lehetséges kiindulási pontjait is megjelölve. A könyv

hat fejezetből álló szerkezete ennek az ívnek a mentén bontakozik ki. A személyes hangú, teológusi vallomásként is olvasható bevezetőt a filozófiai és teológiai antropológia legáltalánosabb, jelenkori kérdésfeltevései követik az első fejezetben. A második fejezet sokatmondó címe *A teológia krízise*, ami a könyv-olvasás legfájdalmasabb, önkritikus pontjait tartalmazza. A harmadik fejezettől kezdve pedig a megoldáskeresés jegyében a teológia szükségyszerű megújulása, majd az egyetemesség kívánalmával történő szembenezés és a teológusok élete következik. A hatodik, záró fejezet pedig egy jövőbeli teológiai vízió felrajzolására vállalkozik a párbeszédteremtés jegyében.

Miben nyilvánul meg Volf és Croasmun szerint a teológia 21. századi krízise? A külső és belső krízisjegyek azonosításai során a tengerentúlon megszokott nyíltságnak megfelelően felsorolják például a csökkenő akadémiai pozíciók számát (39.), a teológus diplomával való elhelyezkedés korlátozottságát (36–37.), az elmélyült teológiai munka befogadói közegének – például Paul Tillich recepciójához mérve – radikális beszűkülését (39–43. skk.), a teológiát professzionálisan művelők fizetésének tarthatatlan színvonalát (58. skk.). Felidéztek a könyv megjelenése előtti évekből a Harvard Egyetem akkori rektorával folytatott egyik, a szerzők számára is megdöbbentő eszmecseréjét is, ami éppen a Harvard Divinity School megüresedett dékáni posztja kapcsán alakult ki a rektor és a szerzők egyike között. Az Egyesült Államok legrégebbi egyetemének a vezetője azt mondta ezen a beszélgetésen, hogy ha ma alapítanák a Harvardot, nem lenne teológiai kara (43–44.). A belső krízis szempontjából a legfontosabbak között az akadémiai teológia és a lelki(pásztori) élet(vezetés) közötti szakadék elmélyülését, a speciális résztudományokra szakadást és ezzel az egységben látás elárulását nevezik meg a szerzők. A teológiai krízist elismerő mon-

datok talán legélesebb reflexiója az a kérdés, hogy ha a könyv megjelenése előtti évtized statisztikai alapján egy a Yale-en posztgraduális tanulmányokat a Ph.D. fokozat megszerzéséig folytató teológus teljes tanulmányi költségét egymillió amerikai dollárban (a publikálás idején tehát megközelítőleg 290 millió forintban) állapíthatjuk meg, miért éri meg az amerikai társadalomnak, egy egyházi közösségnek vagy akár a képződő teológusnak kifizetni ezt a csillagászati összeget? Hogyan térül ez meg, ha azután csak egy szűk réteg tud elhelyezkedni a hazájában egy teológiai doktorátussal felvértezve az egyetemi vagy kutatói szférában? Miért éri meg tudományos kutatómunkát végezni, ha aztán a pasztorális munkában a mindennapi teendők között a kiegészítő küzdelem lesz a tét, nem pedig a szubtilis dogmatikai traktátusok megvitatása?

Bár a lépték a magyar teológiai élettől idegen, és talán a kérdéseink fókusza sincs tökéletes fedésben az amerikai kollégákéval, mégis érdemes lehet komolyan venni a kiáltvány műfajából fakadóan mindazt, ami a jelenünket vagy még inkább a jövőnket teológusként ugyanígy megérintheti. A tengerentúlról nézve érthetetlen luxusnak tűnhet a teológiai kutatás intézményes hiánya, az oktatásközpontú akadémiai lehetőségek feleslegesen (felekezetenként, sőt nem egyszer azonos felekezeten belül is) intézményes hagyományokként, szakterületenként stb.) szétaprózott rendszere. Hazánkban sincs érdeklődés a teológia elmélyült művelésére, és még mindig ritkaságnak számít például a katolikus felsőoktatásban a világi oktatók foglalkoztatása, különösen a nőket illetően. Megannyi magyar nyelvű teológiai folyóiratban ugyanaz a negyven aktív teológus publikál országszerte, és ritka az, hogy ha valaki külföldön el tud helyezkedni magyar kutatóként, haza is térjen.

Volf és Croasmun a teológia céljának újbóli megtalálását szorgalmazzák saját javaslatai-

kat tartalmazó fejezeteikben. A Jézus Krisztus személyére irányuló teológia a világ életéért szentelt teológia kell, hogy legyen a szerzőpáros szerint (64.). Ez utóbbi attitűd pedig azt kívánja, hogy az akadémiai teológia szolgálni kezdje a világ életét, mert csak így lesz értelme művelni azt. Ehhez az első lépés a szembenézés önnön megrekedtségével, az azt követő pedig az értő párbeszéd a természettudományokkal, a lelki és szellemi élet egyesítő törekvése és a teológusi hivatás radikális újradefiniálása. A biztos válaszok kényelmes birtoklása helyett a teológusoknak újból vállalni kell az igazság felé kitartóan zárandokló életformát (128. skk.). A felelősségvállalás krisztusi megújítása klasszikus gesztusnak tűnhet, mégis attól lesz hiteles, hogy odairányul, ahova korábban talán még soha.

Hoványi Márton

Gerhard Lohfink: 50 levél a keresztény hitről

Vigilia, Budapest, 2019. (ford. Kerényi Dénes és Lukács József)

Gerhard Lohfink egy igazi régi vágású úriember, tetőtől talpig gentleman. A személyesség zászlóvivője, egy igazi nagypapa, aki nagy szeretettel fordul a rábízottak felé, és tiszteletben tartja határaikat.

A levélformát választja az írásához. Gondolhatnánk, hogy ez már ódivatú a röpködő párszavas üzenetek világában. Vajon kinek a figyelmét ébresztheti fel? Ő azonban következetesen és magabiztosan jár ezen az úton, követve nagy elődjei példáját. Pál apostol levelei mellett, hogy Krisztus misztériumát ihletett szavakkal fogalmazzák meg, hatalmas közösségépítő erővel bírtak, megalapozták a keresztény hit elterjedését, s mai napig éltetik azt, ráadásul mindmáig a világirodalom gyöngyszemeiként tartják számon

őket. Ilyen előd nyomába lépve ki ne tartaná hitelesnek ezt a műfajt keresztény körökben?

Szerzőnk említi, hogy többről van itt szó, mint levélről, hiszen a keresztény hit mi-benlétéről e-mailekben kommunikál képzeletbeli levelezőpartnereivel, egy házaspárral. Sőt még azt is elárulja, hogy bizony ezeket a leveleket ő kinyomtatva, dossziében őrzi. Milyen kedves gesztus! Megérthetjük belőle, hogy számára mennyire fontos az olvasója, akit ez a képzeletbeli házaspár jelenít meg, akik maguk is vitatkoznak otthon Gerhard megállapításairól, amikor egy-egy témát érintő közös vagy különálló kérdéseiket megfogalmazzák. A kérdésekről nem értesülünk, csupán a szerző idézi őket.

Azok idézésében azt a módszert használja, hogy kiemeli azon mondatokat, érveléseket, amelyekre reagálni szeretne. Így lehetünk tanúi a kialakuló párbeszédnek.

Az érvelésekben szerzőnk könnyed és változatos stílust használ, nagyon személyeset, kerülve a teológiai szakkifejezéseket. Teret ad a levelek olvasóinak mintegy arra buzdítva ezáltal, hogy maga is fogalmazza meg érveit és ellenérveit a témával kapcsolatban, s legyen bátor felvetni ezeket. Ha a továbbiakban nem is minden kérdésükkel fordulnak hozzá, de bizonytalannak találhatnak egy jólelkű plébánost, aki majd segíti őket a válaszok megtalálásában. Így fordítja olvasóit az egyház felé.

Leveleiben az is tanulságos, hogy nem próbál meg direkt módon ismeretterjesztő lenni. Nem ad tuti válaszokat, mint inkább saját érvelést követ, ugyanakkor hitelesen közvetíti a katolikus egyház tanítását, de valahogy úgy fogalmazza meg mindezt, hogy a személyesség stílusjegyeinek a keretein belül marad. Célja sokkal inkább az elgondolkodtatás, mint a kinyilatkoztatás.

A kereszténység alaptételeit veszi sorra: a teremtéstől indul, majd Jézus életéből és tanításából mutat rá az evangélium jelentőségére, ezt követően eljut az Úr halálának és